

Oponentský posudek na magisterskou diplomovou práci Jany Patočkové

Název práce: Genderové stereotypy ve formálním a neformálním kurikulu – případová studie výuky OV/ON/ZSV

Oponentský posudek vypracovala: Mgr. et Mgr. Tereza Jiroutová Kynčlová

Jana Patočková zvolila pro svou diplomovou práci **téma** genderových stereotypů ve formálním a neformálním kurikulu, které zkoumala na úrovni textologického rozboru dvou dokumentů definujících strategie vzdělávání, a to Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a Školního vzdělávacího programu vybrané středočeské základní školy, a taktéž prostřednictvím pozorování, jež v této základní škole provedla v hodinách občanské nauky. Zvolené téma práce považuji za relevantní, neboť se vzdělávací instituce významně podílejí na genderové socializaci, a tudíž disponují významným potenciálem směřujícím k reprodukci či naopak k vykořenění genderových stereotypů, jež mají dopad jak na budování genderové identity jedince, tak na budoucí volby spojené s dalším studiem, zaměstnáním apod.

Teoretická část diplomové práce se obšírně zabývá koncepty a definicemi relevantními především pro pedagogický kontext, genderové problematice je však prostoru věnováno podle mého názoru až příliš málo. Způsob zadefinování genderu na straně 6 jakožto konceptu představujícího "sociální, kulturní a historické aspekty životní role člověka, které jsou lidskou společností konstruovány za základě jeho příslušnosti k biologickému pohlaví" je z mého hlediska s ohledem na téma práce nedostatečný, neboť zaprvé nereflektuje problematiku moci (jak "politické", která bezprostředně ovlivňuje obsah rámcových vzdělávacích programů, tak "symbolické", jež "oceňuje" konkrétní projevy "správné" genderové identity), zadruhé je příliš obecná, než aby ji bylo možné smysluplně aplikovat na prostředí a dokumenty, které Jana Patočková analyzuje a jež souvisejí s výzkumnou otázkou, a to zda rámcové vzdělávací programy, respektive konkrétní ŠRP pozitivně podněcují/umožňují/prosazují rovnost mezi ženami a muži. Za problematickou rovněž považuji skutečnost, že slovo/spojení patriarchát/patriarchální společnost se v práci vůbec nevyskytuje, přestože je to právě patriarchální ideologie, jež neviditelně prostupuje kontextem, v němž rámcové programy vznikají (a které inherentně pracují s jakousi představou rovnosti žen a mužů), a v němž probíhá výuka na školách. S tím souvisí i fakt, že diplomantka uvádí (str. 8), že původ genderových stereotypů není jasný. Domnívám se totiž, že zohlednění mocenského aspektu by autorce umožnilo stereotypy lépe uchopit a následně lépe odhalovat ve zkoumaných dokumentech a pozorované výuce a též je propojit jak s formálním, tak neformálním kurikulem. Vhodný moment pro analýzu přihlížející k propojení moci a genderu pak skýtá krátká, nicméně významná zmínka na str. 22, že chlapci na rozdíl od dívek dosahují v koedukovaných třídách lepších studijních výsledků. Zde bych se pak autorky zeptala, jak tento poznatek interpretuje a z jaké literatury jej čerpá.

Kladně naopak hodnotím komplexní pojednání o rovnosti v přístupu, podmínkách a výsledcích a též pasáž věnovanou feminizaci základního školství a dále vertikální a horizontální segregaci pedagogických/akademických sborů. V návaznosti na tento fenomén by bylo vhodné, domnívám se, v práci stručně naznačit právě i význam genderových stereotypů pro obecnou genderovou segregaci na trhu práce, neboť škola důležitě působí na (genderové/genderované) volby, jež žactvo po absolutoriu činí.

Co se týče praktické části diplomové práce, jež rozebírá RVP ZV a současně pojednává o pozorování v hodinách občanské nauky, je tato koherentně řazena a velice oceňuji snahu o kritickou reflexi pozicionality diplomantky během výzkumu, a to konkrétně při vyjednávání s vyučujícími a ředitelem na navštívené ZŠ a kritické zhodnocení hierarchických pozic ve vztahu výzkumnice-vyučující-žactvo. K etickým aspektům si při vědomí náročnosti komplexního zhodnocení potencionálních etický rizik dovoluji jednu kritickou poznámku: autorka se maximálně snaží anonymizovat školu, ve které výzkum probíhal, což je nepochybně žádoucí. Problém však je, že v práci píše, že se zaprvé nejedná o tutéž ZŠ, kterou sama ve svém rodném městě navštěvovala, zadruhé uvádí, že na DP pracovala doma. Zatřetí, pak k datu završení DP na úvodní

stránce přidává určení města a za čtvrté na straně 40 v obsáhle cituje z webových stránek školy. Ačkoliv nejsou citace doslovné, natolik kopírují původní text webu, že je velice snadné dohledat, o kterou ZŠ se jednalo. Není pochyb o tom, že anonymizace dat a aktérů/rek výzkumu je nebývale složité téma, jsem však toho názoru, že výše uvedené svědčí spíše o tom, že diplomantka v tomto ohledu postup detailněji nepromyslela.

Metodologie výzkumu je vhodně zvolená (navrhovala bych ji rozšířit o kritickou diskursivní analýzu v případě dokumentu RVP ZV), avšak její popis je formulačně mírně kostrbatý, především na str. 46, kde autorka uvádí, že se kvalitativní a kvantitativní analýza vzájemně doplňují a jedním dechem dodává, že jsou jedna druhé opakem. Velmi zdařilé je pak zpracování zápisů z navštívených resp. pozorovaných hodin a kódů.

Slabou stránku naopak představuje **interpretace** sesbíraných dat. Diplomantka se pohybuje takřka výlučně na deskriptivní úrovni. V případě kvalitativní analýzy RVP ZV spatřuji problém v tom, že není patrné, jak byly rozebírané pasáže z dokumentu, jež jsou ve skutečnosti fragmenty textu, jako jsou jednotlivá slova či nadpisy (str. 49, 50, 51), pro analýzu vybírány. Aby nezávislý/á čtenář/ka mohl/a posoudit relevanci autorčiných argumentů, je naprosto nezbytné uvést kontext a analyzovat celé relevantní pasáže. Takto stojí diplomatčina tvrzení „na vodě“. Nabízí se otázka, zda by nebylo vhodné v tomto momentě spíše využít diskursivní analýzy, k níž, soudě podle přístupu k analýze textu, má autorka práce blíže. Povedené jsou pasáže věnované například výskytu generického maskulina (jak v textu RVP ZV, tak při používání vyučujícími), bohužel je však průlom do analýzy a zhodnocení důsledků tohoto jevu v souvislosti s textem a vlastní výukou v hodinách malý.

Bibliografie využitá v diplomové práci je vhodně zvolená a poměr genderové a pedagogické, popřípadě psychologické literatury je vyvážený. Méně vyvážené je však její využívání v textu práce, jak už jsem zmínila výše. **Rozsah** odpovídá požadavkům na magisterskou diplomovou práci, avšak v odkazování se vyskytuje odchylka z hlediska úzu používaného FHS UK – ve vnitrotextových odkazech, a to jak při citacích tak parafrázích, nejsou nikde uvedeny konkrétní stránky z knih, nýbrž jen autor/ka a vrocení.

Navrhuji, aby diplomantka při obhajobě zdůvodnila, proč si k pozorování vybrala právě hodiny občanské nauky a pokusila se hlouběji zhodnotit úvahu, jež vyplývá z textu na str. 73-74, a to jakým způsobem pronikají genderové stereotypy do výuky. Děje se tak přenosem z učebnic či zde hrají významnou roli další faktory a jaké? Dále si dovoluji dotaz na reflexi jednoho momentu ve výuce, který autorku práce zvláště zaujal (str. 81). Na otázku, zda může žena jako první oslovit cizího muže zareagoval jeden žák slovy „jen když jí to dovolím.“ Pramení autorčino zaujetí z toho, že žák je muž a jeho výrok je nereflexovanou mocenskou resp. symbolickou dominancí, nebo z toho, že žák je Rom? Diplomantka konzultovala tento moment se sociální antropoložkou Bc. T. Cachovou, která uvedla, že „v tradiční romské společnosti žena podléhá muži, tzn. je vůči muži v podřízené pozici“ (str. 81). Nelze totéž říci o české majoritní společnosti?

Práci Jany Patočkové **doporučuji k obhajobě**, nicméně s ohledem na zmíněné kritické výtky navrhuji hodnocení „dobře“.

Mgr. et Mgr. Tereza Jiroutová Kynčlová

V Praze dne 18. října 2011